

NADA VIDMAR

UPRAVLJANJE I PRIVREĐIVANJE U RADNIM ORGANIZACIJAMA

U Odjelu za istraživanje političkih pojava (Fakultet političkih nauka) izvodi se istraživanje pod radnim naslovom: »Politička kretanja u praksi samoupravljanja izražena u pisanim dokumentima«. Izvori saznanja su dokumenti u kojima je evidentiran rad onih društvenih organa koji su nosioci samoupravnih i političkih procesa na slijedećim nivoima organiziranosti: radne organizacije, općine, kotarevi i Socijalistička Republika Hrvatska. Stavovi kao osnovne jedinice brojanja svrstavaju se pod kategorije kao šire pojmovne okvire. Kategorije su sistematizirane u 10 grupa.¹ Ovdje se iznose dobiveni rezultati koji se odnose samo na jednu grupu kategorija, koja je u sistemu označena: »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama«. Ova grupa sadrži osam kategorija. Te kategorije, odnosno pojmovni okviri, obuhvaćaju pitanja koja se odnose kako na položaj radne organizacije tako i na procese i odnose koji se odvijaju u osnovnim sredinama u kojima se neposredno primjenjuje udruženi rad, tj. u radnim organizacijama.

I UČESTALOST I STRUKTURA STAVOVA U DOKUMENTIMA POJEDINIH TIJELA

Dobiveni rezultati putem analize sadržaja zapisnika sa sjednica organa upravljanja u radnim organizacijama, specijaliziranih vijeća predstavničkih organa, rukovodstava: Saveza komunista, Sindikata i Socijalističkog saveza pokazuju nam koliko je u stavovima učesnika u radu tih tijela

¹ Grupe kategorija pod koje je svrstan analizirani materijal su:

- I Globalni privredni problemi
- II Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama
- III Privređivanje i položaj individualnih poljoprivrednih proizvođača
- IV Razvoj i funkcioniranje društvenih službi
- V Komunalne djelatnosti, lična potrošnja i standard građana
- VI Socijalna politika i socijalni problemi
- VII Skupštinski sistem u društveno-političkim zajednicama i njegovo funkcioniranje
- VIII Položaj, funkcije i djelovanje uprave i sudstva
- IX Kadrovska politika i kadrovski problemi
- X Društveno-političke organizacije — položaj, funkcije, organiziranost

izražena orijentacija na pitanja vezana za upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama.

U dokumentima organa upravljanja u radnim organizacijama u kojima je evidentiran njihov rad u toku 1965. god. izražena je visoka frekvencija stavova (76,78%) koji se odnose na razmatranu grupu kategorija. Ovo upućuje na zaključak: da su same radne organizacije preko svojih organa upravljanja najviše usmjerene na svoje interne probleme tj. one koji se neposredno odnose na njihovo poslovanje i uređenje unutrašnjih odnosa.

b) Samoupravljanje u dokumentima specijaliziranih vijeća

Ako se radna organizacija posmatra kao osnovna jedinica upravljanja, onda vijeća radnih zajednica tj. specijalizirana vijeća predstavljaju u neku ruku prošireno samoupravljanje. Zbog toga moglo bi se očekivati da učešće stavova iz ove grupe zauzima veći obim u materijalima specijaliziranih vijeća. Međutim, podaci govore o tome da je frekvencija tih stavova prilično niska, svega 8,69% u odnosu na global. Ovo dokazuje da se kod svih vijeća osjeća nedovoljna usmjerenost na probleme koji su pojmovno označeni ovom grupom kategorija.

Tabela 1

Pregled učešća stavova grupe: »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama« u dokumentima specijaliziranih vijeća

(100 označava sumu svih stavova sadržanih u dokumentima odgovarajućih vijeća)

	Sabor SRH	Zagreb	Rijeka
Privredno vijeće	33,56	14,19	39,25
Škulturno-prosvjetno vijeće	8,82	11,26	16,94
Socijalno-zdravstveno vijeće	9,98	2,38	-

Najveća koncentracija stavova zapaža se u republičkom nivou kod Privrednog vijeća sabora (33,56%), a na općinskom nivou kod Privrednog vijeća općine Rijeka (39,25%). Jasno je da su ova vijeća na oba nivoa zainteresirana za ovu problematiku. Učesnici diskusija obično su funkcioneri raznih privrednih organizacija, kojima je stanje radnih organizacija dobro poznato, a kojima je istovremeno i u interesu unapređivanje poslovanja i samoupravljanja u radnim organizacijama.

Specijalizirana vijeća skupštine grada Zagreba iako po koncentraciji stavova procentualno stoje iza vijeća Sabora i općine Rijeka, ipak problemu upravljanja posvećuju oko 1/10 stavova unutar 10 grupa kategorija (5390 : 520). Privredno vijeće Zagreba sa svojih 14,26% učešća, stavlja važnost upravljanja na treće mjesto u svojim diskusijama: iza komunalne djelatnosti (32,56%) i globalnih privrednih problema

(21,58%). Kulturno-prosvjetno vijeće stavlja, dapače, pitanje upravljanja i privređivanja u radnim organizacijama na drugo mjesto, tj. odmah iza problema koji se odnose na razvoj i funkcioniranje društvenih službi. Najniža frekventnost stavova u materijalima specijaliziranih vijeća javlja se u Socijalno-zdravstvenim vijećima svih nivoa. U općini Rijeka ovo vijeće u toku 1965. godine nije se nijednom pozabavilo problematikom upravljanja u radnim organizacijama onih oblasti kojima bi se ono po svojoj prirodi trebalo baviti, tj. radnih organizacija socijalno-zdravstvenih službi. To predstavlja indikator o pomanjkanju orijentacije kod ovog tijela na raspravljanje problema samoupravljanja u osnovnim radnim sredinama, koje su delegirale svoje predstavnike u ovo vijeće. I u gradu Zagrebu učestalost stavova u materijalima ovog vijeća ne zadovoljava (svega 2,38% od ukupne sume stavova izraženih u radu ovog vijeća u toku 1965. godine). Svakako, da zdravstvene i socijalne ustanove na području Zagreba izostajanjem orijentacije ovog vijeća na raspravljanju tih problema ne dobivaju onakvu podršku i pomoć od strane ovog organa kakva bi bila moguća i poželjna. Na republičkom nivou, tj. u Socijalno-zdravstvenom vijeću sabora učešće ovih stavova u ukupnoj sumi je nešto veće nego kod Rijeke i Zagreba, ali ne prelazi jednu desetinu od ukupne sume stavova izraženih u radu ovog vijeća.

Kulturno-prosvjetna vijeća Zagreba i Rijeke pokazuju nešto veću usmjerenost prema ovim problemima. Karakteristično je za ova vijeća da ista pozivaju predstavnike pojedinih radnih organizacija iz oblasti raznih službi kada se raspravlja o radu i problemima, koji se na te službe odnose.² Ovakva orijentacija stimulira pozitivne inicijative i u dotičnim radnim organizacijama i na posredan način pomaže unapređenju samoupravljanja u njima. Traženje rješenja u vezi s novim načinom financiranja ovih službi, osiguravanje sredstava za njegovo djelovanje i problemi raspodjele osobnih dohodaka u njima, bili su najčešće predmet diskusije na sjednicama ovih vijeća. Izraz takve orijentacije je jaka učestalost stavova u dokumentima, prvenstveno Kulturno-prosvjetnog vijeća grada Zagreba, o problemima koji se odnose na upravljanje u radnim organizacijama. Angažiranost Kulturno-prosvjetnog vijeća sabora usmjeren je na pitanja koja se odnose na donošenje propisa o radnim organizacijama, te na probleme izrade i potvrđivanje internih akata ovih radnih organizacija.

c) Samoupravljanje u dokumentima rukovodstava Saveza komunista

Koliko je u radu rukovodstava Saveza komunista izražena orijentacija na probleme samoupravljanja pokazuju nam slijedeći podaci:

² Analiziranjem dokumenata iz rada Kulturno-prosvjetnog vijeća Gradske skupštine Zagreb zapaženo je da na njegovim sjednicama uz vijećnike često učestvuju i posebni predstavnici određenih društvenih službi, koji iznose problematiku iz oblasti djelovanja tih službi i samoupravljanja u njima, te aktivno učestvuju i u raspravama vijeća.

Tabela 2

*Pregled učestalosti stavova iz grupe kategorija:
«Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama» u dokumentima rukovodstava
Saveza komunista*

Naziv rukovodstava	učestalost stavova		
	Ukupno stavova sadržanih u dokumentima	Od toga se odnosi na ovu grupu	%
	aps. cifra = 100	aps. cifra	
1. Rukovodstva osnovnih organizacija SKH	823 = 100	328	39,85
2. Općinski komiteti SKH	4107 = 100	715	17,40
3. Kotarski komiteti SKH	5117 = 100	1043	20,38
4. Centralni komitet SKH	1319 = 100	337	25,55
5. V Kongres SKH	9712 = 100	1351	13,91
6. Ukupno za sva tijela	21078 = 100	3774	17,90

Učestalost stavova koji se odnose na probleme upravljanja i privređivanja radnih organizacija u dokumentima rukovodstava SK pokazuje njihovu orijentiranost prema procesima samoupravljanja na ovom nivou organiziranosti društva. Kao što je i normalno pretpostaviti, najveća učestalost stavova iz ove grupe kategorija pokazuje se u dokumentima rukovodstava SK koja djeluju na nivoima radnih organizacija. Ovo se može smatrati i značajnim indikatorom koji ukazuje da SK unutar radnih organizacija djeluje kao činilac izgradnje i unapređenja samoupravljanja.

Ostali nivoi organiziranosti izražavaju nepovoljnija kretanja. Osobito na nivou općina učestalost stavova, koji se odnose na ovu grupu, ukazuje na okupiranost ovih rukovodstava drugim problemima, a ovaj domen njihovog djelovanja je donekle potisnut. No, zato se povoljna kretanja pokazuju u dokumentima CK SKH. Iz podataka proizlazi da se 1/4 svih stavova izrečenih na sjednicama ovog foruma u toku 1965. godine odnosi na samoupravljanje u radnim organizacijama. Kad se uzme u obzir da je V Kongres SKH za poredmet rasprave imao širok krug pitanja, koja su zahvaćala sve oblasti društveno-političkog života u republici, može se reći da stavovi o samoupravljanju u radnim organizacijama koji čine 19,75% od svih stavova sadržanih u materijalima kongresa zauzimaju vrlo visoko mjesto. Naravno, sva kongresna tijela nisu bila jednako usmjerena prema ovoj problematici. Kongresne komisije su se usmje-ravale prema specifičnim područjima i problemima tih područja, što je i normalno. Pojedine vrste kongresnih dokumenata pokazuju slijedeću učestalost stavova iz ove grupe kategorija:

- temeljni dokumenti 208 puta ili 14,08% od sume svih stavova
- dokumenti komisije za društveno-ekonom. razvoj 1552 puta ili 31,72% od sume svih stavova

- dokumenti komisije za org. izgradnju 111 puta ili 7,05% od sume svih stavova
- dokumenti komisije za ideološki rad 137 puta ili 8,57% od sume svih stavova
- dokumenti plenarnih sjednica 50 puta ili 10,22% od sume svih stavova

Kongresna komisija za društveno-ekonomski razvoj u čijim se materijalima javljaju stavovi s frekventnošću od 31,72% istakla je množinu problema u vezi s upravljanjem u radnim organizacijama, naročito u pogledu unutrašnje organizacije rada i upravljanja (uloga organa upravljanja, radni kolektiv u ulozi upravljača, radne jedinice i njihove funkcije, usklađivanje odnosa između organa upravljanja i direktora), raspodjele osobnih dohodaka (primjena općih akata u vezi s osobnim dohotkom, rasponi osobnih dohodaka, odnosi u rad. organizaciji u vezi s osobnim dohocima) i primjene udruženog rada (organizacija radnog procesa, položaj radnika, disciplinska i materijalna odgovornost, zaštita zdravlja, mjerenje radnog učinka).

d) *Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama u dokumentima sindikalnih rukovodstava*

Budući da su sindikati po svojem položaju i funkciji u društvu orijentirani na ostvarivanje interesa radničke klase, odnosno svojeg članstva, kroz samoupravljanje i samoupravne odnose, normalno je pretpostaviti da će njihova angažiranost na razvijanju samoupravljanja u radnim organizacijama biti izražena i u učestalosti stavova koji se odnose na ovo područje.

Tabela 3

Pregled učestalosti stavova iz grupe kategorija: »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama« u dokumentima sindikalnih rukovodstava

N a z i v rukovodstava	Ukupno stavova sadržanih u dokumentima	Od toga se odnosi na ovu grupu	%
	aps. cifra = 100	aps. cifra	
1. Sindikalne podružnice u radnim organizacijama	1680 = 100	779	46,36
2. Općinski odbori sind.	4014 = 100	1237	30,81
3. Kotarska sindikalna vijeća	6486 = 100	1178	18,16
4. Republičko vijeće sindikata	3366 = 100	982	29,18
5. Ukupno za sva tijela	15546 = 100	4176	26,86

Visoka učestalost stavova u materijalima sindikalnih rukovodstava indikator je njihove odgovarajuće angažiranosti na jačanju i unapređivanju samoupravljanja u radnim organizacijama. On pokazuje da su

problemi upravljanja i privređivanja bili predmet rasprava i djelovanja svih nivoa organiziranosti sindikata. Po višoj usmjerenosti unutar ove grupe, stavovi iz sindikalnih rukovodstava odnosili su se na niz problema kao što su: politika zapošljavanja i upotrebe radne snage, položaj radnika pojedinca, osiguranje zaštite zdravlja i života radnika, mjere u vezi s produktivnošću rada, osobni dohoci, njihova raspodjela, primjena akata u vezi s raspodjelom osobnih dohodaka, međuljudski odnosi u radnim organizacijama i intervencije u vezi s time, usavršavanje samoupravljanja. Kakva je viša usmjerenost sindikalnih rukovodstava s obzirom na nivoje njihove organiziranosti unutar ove grupe kategorija, pokazat će nam slijedeći podaci:

Tabela 4

Pregled i struktura učestalosti stavova sadržanih u dokumentima sindikalnih rukovodstava unutar grupe kategorija: »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama«

	Nivoi organiziranosti			
	Rukovodstv. sind. podr.	Općinska sind. vijeća	Kotarska sind. vijeća	Republ. vij. Saveza sind.
1. Opći položaj radne organizacije u sistemu poslovanja i privređivanja	(24) 4,27	(188) 14,99	(124) 9,21	(69) 7,03
2. Opći uslovi privređivanja i poslovanja	(30) 5,34	(64) 5,10	(26) 1,93	(109) 11,09
3. Unutrašnja organizacija rada i upravljanja	(266) 47,43	(349) 27,83	(324) 24,05	(136) 13,63
4. Raspolaganje sredstvima	(7) 1,24	(32) 2,55	(14) 1,04	(27) 2,65
5. Primjena udruženog rada	(103) 18,36	(355) 28,31	(262) 19,44	(160) 16,25
6. Pretvaranje rezultata rada u dohodak	(28) 4,99	(42) 3,35	(39) 2,90	(85) 8,46
7. Raspodjela dohotka	(40) 7,13	(67) 5,34	(155) 11,51	(133) 14,44
8. Raspodjela osobnih dohodaka	(63) 11,24	(157) 12,53	(403) 29,92	(263) 26,45
Ukupno	561 - 100,00	1254 - 100,00	1347 - 100,00	982 - 100,00

Sindikalna rukovodstva u radnim organizacijama najživlje sudjeluju u rješavanju problematike upravljanja jer djeluju na nivou koji je najbliži neposrednom proizvođaču. Ne postoji ni jedana radna organizacija gdje sindikalne podružnice nisu raspravljale o položaju svoje radne organizacije u novim uvjetima privređivanja, o efikasnosti organa upravljanja, o raznim vidovima unutrašnjih odnosa u radnoj organizaciji bilo među pojedincima, grupama, organima upravljanja itd. Najviše interesa pokazale su sindikalne podružnice za raspodjelu osobnih dohodaka. Posredovanje sindikalnih organa u vezi s krivo odmjerenim osobnim dohocima i odnosima koji iz toga proističu izazvalo je diskusije koje su obilovale ne samo pitanjima o dohotku već često još više o ostalim problemima samoupravljanja. Time se može i objašnjavati visoko učestće stavova o samoupravljanju o čitavoj sumi na nivou rukovodstava sindikalnih podružnica.

Znatnoj koncentraciji stavova u općinskim sindikalnim vijećima mnogo doprinosi angažiranost sindikata na izradi statuta radnih organizacija, naročito iz područja društvenih službi u kojima su radne organizacije u 1965. godini u velikom broju donosile svoje interne akte o samoupravljanju i kod toga često tražile suradnju općinskih sindikalnih vijeća.

Kotarska sindikalna vijeća pokazuju, doduše, najniže učešće stavova iz grupe samoupravljanja u ukupnoj sumi u odnosu na sindikalna rukovodstva drugih nivoa. Ali ona su ipak razmatrala značajnija pitanja iz ove oblasti, osobito ona koja se odnose na opći položaj radnih organizacija i na primjenu udruženog rada.

Struktura stavova u dokumentima Republičkog vijeća Saveza sindikata pokazuje visoko učešće onih koji se odnose na samoupravljanje u radnim organizacijama. Orijentacija u djelovanju ovog sindikalnog rukovodstva je na dvije grupe i to: globalne privredne probleme s 30,75% i samoupravljanje u radnim organizacijama s 29,32% u odnosu na ukupnu sumu stavova sadržanih u dokumentima o njegovom radu u toku 1965. godine.

e) Učestalost stavova o samoupravljanju i privređivanju radnih organizacija u dokumentima Socijalističkog saveza

Kod razmatranja rezultata koje nam pokazuje analiza dokumenata iz rada rukovodstava Socijalističkog saveza treba da imamo u vidu izvjesne specifičnosti u organiziranosti i djelovanju ovog društveno-političkog činioca. Naime, Socijalistički savez nije neposredno organiziran i ne djeluje na nivou radnih organizacija, iako svoju političku djelatnost u cjelini usmjerava na unapređivanje i razvoj samoupravljanja. Zato ne treba ni očekivati vidnu učestalost stavova o samoupravljanju na nivou radne organizacije u dokumentima ovih organa, iako ne bi bilo normalno njihovo potpuno izostajanje. Njihova orijentacija je više usmjerena na društveno-politički sistem u cjelini. Zato ćemo komparirati podatke koji se odnose na samoupravljanje u radnim organizacijama i društveno-politički sistem.

Tabela 5

Pregled učestalosti stavova o samoupravljanju u radnim organizacijama i društveno-političkom sistemu u dokumentima rukovodstava Socijalističkog saveza

Nivoi organiziranosti	Ukupan broj stavova aps. br. = 100	Od toga			
		Upravljanje u radnim organizacijama		Upravljanje u društveno-političkom sistemu	
		aps. broj	%	aps. broj	%
1. Općinski odbori	2822 = 100	40	1,42	402	14,24
2. Kotarski odbori	2323 = 100	139	5,98	411	17,69
3. Glavni odbor	803 = 100	48	5,98	462	57,55
4. Svi nivoi zajedno	5948 = 100	227	3,82	1275	21,43

Podaci pokazuju da rukovodstva Socijalističkog saveza nisu toliko usmjerena prema pitanjima samoupravljanja na nivou radne organizacije, koliko prema izgradnji i razvijanju društveno-političkog sistema u cjelini, prvenstveno društvenog samoupravljanja u komuni. Imajući u vidu ono što smo naprijed rekli o specifičnosti u organiziranosti i djelovanju Socijalističkog saveza, ovakvi rezultati su u skladu s našim pretpostavljenim očekivanjima.

II UČESTALOST I STRUKTURA STAVOVA UNUTAR GRUPE KATEGORIJA »UPRAVLJANJE I PRIVREĐIVANJE U RADNIM ORGANIZACIJAMA«

Do sada smo razmatrali učestalost stavova iz čitave grupe koja se odnosi na kompleks pitanja vezanih za samoupravljanje i privređivanje radnih organizacija. Unutrašnju strukturu u samoj grupi razmotrili smo samo kod sindikalnih rukovodstava. Sada ćemo razmotriti unutrašnju strukturu stavova u grupi prema nivoima organiziranosti svih razmatranih tijela zajedno.

Tabela 6

Unutrašnja struktura stavova u grupi kategorija: »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama« prema nivoima organiziranosti za sva tijela

	Rad. org.	Općine	Kotari	Republika
1. Opći položaj radnih organizacija	6,63	15,94	11,61	17,13
2. Opći uslovi privredevinja	2,84	7,17	17,66	8,49
3. Unutrašnja organizacija rada	22,22	23,78	26,67	21,77
4. Raspolaganje sredstvima	10,23	4,78	3,90	7,73
5. Primjena udruženog rada	26,33	21,95	12,74	20,40
6. Pretvaranje rezultata rada u dohodak	5,05	5,06	4,50	4,89
7. Raspodjela dohotka	6,96	5,50	7,42	6,89
8. Raspodjela osobnog dohotka	19,74	15,82	15,50	12,70
	100,00	100,00	100,00	100,00

Ako 8 kategorija na koje se dijeli ova grupa razmotrimo s obzirom na 4 nivoa, čiji su materijali obrađivani, vidi se da su uz brojnost svih kategorija najbogatije stavovima tri kategorije: unutrašnja organizacija rada i upravljanja, primjena udruženog rada i raspodjela osobnih dohodaka. Jedini izuzetak čini nivo republike, gdje raspodjela osobnih dohodaka ustupa mjesto općem položaju radne organizacije u sistemu poslovanja i privređivanja. To je ujedno uslovljeno time što su republički organi – među kojima najveću koncentraciju stavova u ovoj kategoriji ima Sabor sa svojim vijećima – raspravljali na svojim sjednicama mnogo više o općem položaju radne organizacije, nego npr. o osobnim dohocima. Naročita angažiranost postoji u pitanjima unutrašnje organizacije rada o problemima radne organizacije prema organima upravljanja koji reprezentiraju zajednicu (26,66%) – odnos prema banci, i odnos prema rukovodstvima društveno-političkih organizacija na teritorijalnim nivoima.

Materijali radnih organizacija (organi upravljanja, CO SK i sindikalne podružnice) pokazuju takvu strukturu stavova koja je uvjetovana prirodom problema s kojima se ta tijela susreću i bave. Najveći postotak pripada primjeni udruženog rada 26,33%, zatim organizaciji rada 22,22%, te raspodjeli osobnih dohodaka 19,74%.

Sam radni proces, radna snaga, produktivnost rada i mjerenje njenog učinka svakako su problemi koje rješava sama radna zajednica. Da bi primjena udruženog rada mogla davati odgovarajuće efekte, potrebna je unutarnja organizacija rada i upravljanja. Zbog toga nam se čini da je učešće stavova ove kategorije realni odraz stanja, odnosa i okupiranosti organa u radnim organizacijama. U visokom učešću stavova kategorije »raspodjela osobnih dohodaka« (19,74%) izražen je neposredni interes svih članova kolektiva i njihovih organa upravljanja za ove probleme.

Ovi podaci govore o tom: da su se radne zajednice i njihovi organi upravljanja u novim uslovima usmjeravali prema pitanjima koja im nameće određena situacija i prema tome tražili rješenja. Zato se oko pitanja radnog procesa, položaja radnika i produktivnosti opaža znatnija koncentracija stavova. Disciplinska i materijalna odgovornost – naročito naglašena u međusobnim odnosima – često je slučaj o kojem diskutiraju i organi upravljanja i osnovne organizacije SK i sindikalne podružnice.

Unutrašnja organizacija rada i upravljanja, koja obuhvaća donošenje internih aktata, funkcioniranje organa upravljanja, odnose s društveno-političkim organizacijama i djelovanje stručnog kadra, svakako je skup problema koji su za život radne organizacije od bitne važnosti. Naročita angažiranost vidi se oko pitanja funkcioniranja radnih jedinica, zatim uloge stručnog kadra i njegovog djelovanja na radni proces, te položaja organa upravljanja, osobito savjeta i upravnog odbora. Ovakvu angažiranost pokazuju naročito veće radne organizacije (Varteks).

U vezi s organizacijom radnog procesa i intenzivnijom proizvodnjom i pitanja ličnih dohodaka postaju predmet raspravljanja. Donošenje akata o raspodjeli osobnih dohodaka, rasponi i odnosi u vezi s dohotkom u svakoj su radnoj organizaciji u ovom periodu bili predmet rasprava i razmatranja. Većina materijala iz radnih organizacija, koji su obrađivani u Odjelu za istraživanje političkih pojava, odnosi se na privredne radne organizacije. No i u privrednim radnim organizacijama i organizacijama društvenih službi intenzitet angažiranosti, koji se odnosi na raspodjelu osobnih dohodaka, gotovo je isti (14,47% i 13,46%).

Ako se pogleda frekventnost stavova u kategoriji o raspolaganju sredstvima, koja iznosi 10,23%, može se konstatirati da rekonstrukcije i modernizacije nisu dobile potreban značaj.

Na nivou općina, uz prije spomenute tri kategorije, položaj radne organizacije u sistemu poslovanja i privređivanja najviše je razmatran (15,93%). Odnosi radnih organizacija prema tijelima koja reprezentiraju zajednicu, odnosi prema banci, te prema rukovodstvima društveno-političkih organizacija na teritoriju općina, uvjetovali su ovdje živu angažiranost.

Ako se razmotri struktura kategorije na nivou kotara, primjećuje se osjetno niska frekvencija u pitanjima »pretvaranja rezultata rada u dohodak« (4,50%) i »raspolaganje sredstvima« (7,73%).

Kako se dobar dio materijala odnosi na vrijeme prvih mjeseci privredne reforme, to ovako niska frekventnost u raspodjeli sredstvima i ne začuđuje. Kod pitanja koja se odnose na »pretvaranje rada u dohodak« najveća angažiranost pojavljuje se u vezi s dugovanjem i potraživanjem (31,42%), jer je saniranje financijske situacije u ovo vrijeme vrlo aktualno. O prodaji, zalihama i tržištu i same radne organizacije u ovom momentu (druga polovina 1965. godine) malo govore.

Republički organi posvetili su mnogo pažnje položaju radne organizacije u novim uvjetima privredne reforme, naročito u vezi s bankovnim poslovanjem i odnosima među radnim organizacijama (23,37%).

Specijalizirana vijeća Sabora najveću koncentraciju stavova imaju u pitanjima radnog kolektiva i njegove aktivnosti (26,66%), zatim funkcije radnih jedinica i odnosa organa upravljanja, direktora i rukovodilaca. Kulturno-prosvjetno vijeće sabora pokazuje znatnu aktivizaciju u pitanjima izrade statuta radnih organizacija (26,85%).

III KVALIFIKACIJA STAVOVA SADRŽANIH U DOKUMENTIMA

Do sada smo analizirani sadržaj dokumenata iz rada odgovarajućih tijela razmatrali kao učestalost stavova i njihovu strukturu s obzirom na kategorije kao pojmovne okvire u koje su oni svrstani. Sada ćemo nešto proširiti pristup ovoj analizi, te ćemo učestalost i strukturu stavova razmotriti sa stanovišta njihovog unutrašnjeg kvaliteta. Naime, izraženi stavovi nisu samo prosto pominjanje određenih pitanja, nego i sudovi onih koji te stavove izlažu, o tim pitanjima. O određenim pojavama mogu se izražavati afirmativni sudovi tj. može se tvrditi da su postignuti određeni rezultati, isto se tako mogu o njima iznositi kritičke ocjene itd. Mi smo pretpostavili slijedeće kvalitete stavova koji su predmet naše analize: pozitivni (+), negativni (—), odnosno kritički, neutralni (o) i programatski (!). Kakvi su stavovi po tako pretpostavljenim kvalitetama, a koji se odnose na grupu kategorija »Upravljanje i privređivanje u radnim organizacijama« sadržani u analiziranim materijalima, pokazuju nam slijedeći podaci:

Tabela 7

Učestalost i struktura stavova prema njihovim kvalifikacionim obilježjima i vrstama tijela (svih nivoa organiziranosti)

	+	—	o	!	ukup.
Organi upravljanja	12,68	15,22	31,57	40,53	100,00
Specijalizirana vijeća	24,00	28,17	26,52	21,31	100,00
Rukovodstva SK	18,64	36,03	20,15	25,18	100,00
Rukovodstva sindikata	16,44	34,05	20,27	29,24	100,00
Rukovodstva SSRN	11,59	36,39	13,20	38,82	100,00

Izneseni podaci pokazuju: da je u svim tijelima čiji je rad evidentiran u analiziranim dokumentima u ovom vremenskom periodu, naglašen kritički pristup razmatranju problema koji se odnose na upravljanje u radnim organizacijama. Društvene pojave, koje se razmatraju u kontekstu samoupravljanja, podređuju se kritici, naročito u vrijeme neposredno nakon privredne reforme. Organi upravljanja u radnim organizacijama pokazuju najmanji postotak afirmativnih stavova. Oni upravo nastoje što manje govoriti o uspjesima, a najviše se kritički osvrtnati na vlastite propuste i nedostatke. Neutralni stavovi pojavlju se u visokom procentu u njihovim dokumentima. To ukazuje na postojanje velikog broja nepredijeljenih mišljenja koja su ili posljedica neupućenosti i nesnalažljivosti u novim uvjetima, ili bojazan pojedinaca da se izrazi mišljenje koje ne bi naišlo na razumijevanje drugih.

Relativno visok postotak programatskih stavova, koji u radu organa upravljanja zauzima prvo mjesto, može se ocijeniti kao pozitivna pojava. Smjernice za daljnje poslovanje, odluke i zaključci neminovno se javljaju u svakom radu samoupravnih organa.

U dokumentima specijaliziranih vijeća pokazuje se prilično ujednačena distribucija stavova svih vrsta kvalifikacija. Ovo može ukazivati na nešto širi pristup razmatranju problema o kojima je riječ od strane ovih vijeća.

Širina pristupa uključuje i pozitivne i kritičke ocjene kao i programatske zahtjeve u približno jednakom obimu.

U rukovodstvima SK pokazuje se koncentracija na kritičke stavove uz smanjeno učešće afirmativnih. Ovo ukazuje na zaključak da je u ovim organima više izražen kritički pristup problemima i ocjenama pozitivnih rezultata. Podatak koji pokazuje relativno visok procenat programatskih stavova kod rukovodstava SK vjerojatno izražava njihova nastojanja za izradom što boljih programa rada. To se očituje i u tome što se gotovo svi materijali iz rukovodstva SK, koji su analizirani, odlikuju formuliranim zaključcima i smjernicama za njihov daljnji rad.

Sindikalna rukovodstva pokazuju relativno visoku koncentraciju kritičkih stavova. Intenzitet njihove angažiranosti na mnogobrojnim problemima u vezi sa samoupravljanjem u radnim organizacijama izrazio se u relativno visokom procentu programatskih stavova.

Rukovodstva SSRN pokazuju, doduše, visok procenat programatskih stavova, no i vrlo visok procenat – najviši od svih analiziranih materijala – kritičkih. Ovakvo prevladavanje kritičkih stavova može biti uvjetovano i time što se problemi samoupravljanja u radnim organizacijama na svim forumima razmatraju iz veće distance, nego npr. u sindikalnim rukovodstvima i rukovodstvima Saveza komunista.

Zaključak koji se nameće nakon ovog razmatranja mogao bi se formulirati: kritički pristup, koji je jako izražen je koristan, isto tako je za daljnji razvoj samoupravljanja dobro što su naglašeni i programatski stavovi. No, bilo bi poželjno da su u dokumentima manje zastupljeni neutralni stavovi.

Budući da stavovi sadržani u analiziranim dokumentima na neki način označavaju određene društvene vrijednosti za čiju se realizaciju i očuvanje zalažu organizirane društvene snage, pokušat ćemo ukazati

kakav se stepen realizacije tih vrijednosti izražava u stavovima koji su predmet našeg razmatranja. Indeks realizacije izračunavamo po sljedećoj formuli:

$$\text{indeks realizacije} = \frac{\text{afirmativni stavovi} \times 100}{\text{kritički} + \text{programatski}}$$

Evo rezultata:

Organi upravljanja	22,7
Specijalizirana vijeća	51,5
Rukovodstva SK	37,4
Rukovodstva sindikata	26,0
Rukovodstva SSRN	15,4

Osnovni elemenat koji određuje visinu indeksa realizacije je količina afirmativnih stavova. Kritički i programatski djeluju kao činilac koji indeks smanjuje. Ali ovdje se javlja i treći činilac, a to su neutralni stavovi. Pošto se neutralni stavovi ne uzimaju u izračunavanje indeksa, on se može povećati ukoliko je broj neutralnih stavova veći. To znači da neutralni stavovi svojim odsustvom smanjuju negativni učinak kritičkih i programatskih stavova na visinu indeksa, a time pozitivnim stavovima daju jači izraz i težinu. O ovom momentu treba voditi računa i kod ocjenjivanja iznesenih podataka. Kod specijaliziranih vijeća na ovako visok index realizacije bez sumnje je utjecao relativno velik broj pozitivnih stavova, ali je u tome i značajan činilac veliki broj neutralnih.

Ovo što je u napisu izneseno čini jedan pokušaj da se kako kretanja u samoupravljanju na nivoima radnih organizacija, tako i na drugim nivoima organiziranosti društva, a u vezi sa samoupravljanjem u radnim organizacijama, sagledava pomoću podataka koji se dobivaju istraživanjem ove vrste tj. analizom dokumenata.